

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้วที่มนุษย์มีความเชื่อต่ออำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นความเชื่อที่สลับซับซ้อนโดยเฉพาะมนุษย์ในสมัยโบราณมีแนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุ ร้อง พายุผ่า ความแห้งแล้ง ฯลฯ ว่าเป็นผลมาจากพลังอำนาจที่มีอิทธิพลสามารถควบคุมวิถีทางธรรมชาติวิถีของมนุษย์ได้ และเป็นสิ่งที่ควร เช่น สรวงบูชา เมื่อมีภัยคุกคามหรือมีความวุ่นวายเกิดขึ้นก็จะยึดสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งลี้ลับที่มาของพลังอำนาจนี้เป็นที่พึ่ง คือ หันเข้าหาความเชื่อ และการยอมรับพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินี้ฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมก็ยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว (ธวัช ปุณโณทก 2528: 350) ต่อมาเมื่อวิทยาการต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าขึ้น มนุษย์รู้จักคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผล นักวิทยาศาสตร์มีความเชื่อว่าเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้นนี้อธิบายได้ตามกฎธรรมชาติ (ภิญโญ จิตต์ธรรม 2522: 3) ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจึงได้รับการพิสูจน์ให้เห็นถึงข้อเท็จจริง จึงทำให้ความเชื่อเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือค่อย ๆ คลี่คลายไปตามกาลเวลา แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมในแต่ละแห่ง บางสังคมความเชื่อบางอย่างอาจจะคลายไป ในขณะที่อีกสังคมหนึ่งความเชื่อนั้นอาจจะยังคงอยู่ และเชื่อถือกันอย่างแน่นแฟ้น

นักมานุษยวิทยาสนใจศึกษาความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์สมัยโบราณ เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้น ๆ เพราะความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลคลุ่มไปถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่น การเคารพนับถือผีฟ้าสวรรค์ เทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงออกในรูปแบบของการประกอบพิธี พิธีกรรม เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างมนุษย์ และอำนาจเหนือธรรมชาติ และที่สำคัญเพื่อให้ตนเองมีความปลอดภัยสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ดังปรากฏออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในรูปแบบอื่น ๆ ของสังคม แม้ว่าความเชื่อบางอย่างจะได้รับการพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงแล้วก็ตาม แต่มนุษย์ก็ยังกลัวและยังมีหลายสิ่งที่ยังไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลและผลตาม

กฎธรรมชาติความเชื่อเหล่านี้จึงยังคงอยู่ และมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างใกล้ชิด เราเรียกสิ่งนี้ว่า "สิ่งเหนือธรรมชาติ" (Supernatural) (ภิญโญ จิตต์ธรรม 2522: 3) อย่างไรก็ตามมนุษย์ในดินแดนต่าง ๆ ก็มีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นก่อให้เกิดคติความเชื่อและพิธีกรรมขึ้นหลายรูปแบบ

ชาวไทยในภูมิภาคอีสานดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง เป็นชนชาติหนึ่งที่มีความเชื่อผูกพันยึดมั่นในสิ่งเหนือธรรมชาติ เชื่อถือในเรื่องผีसांगเทวดา วิญญาณ (Animism) เช่นเดียวกับชาวไทยในท้องถิ่นอื่น ซึ่งความเชื่อเช่นนี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน คติความเชื่อของชาวอีสานของชาวอีสานซึ่งได้รับสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ก่อนที่จะนับถือพุทธศาสนานั้น เชื่อในเรื่องผีसांगเทวดานางไม้ วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ ความเชื่อเรื่องแถน เชื่อว่าสามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ จิตร ภูมิศักดิ์ (2524: 120) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ชนเผ่าไทยยุคแรกมีศาสนาตั้งเดิม คือ การนับถือผี ถือเทวดาเป็นบรรพบุรุษของตน และสืบเชื้อสายมาจากแถน แม้ปัจจุบัน กระแสความคิดใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์และวิทยาการด้านต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่ชาวอีสานบางท้องถิ่นก็ยังนับถือผีแถน ดังปรากฏให้เห็นในรูปแบบประเพณีและพิธีกรรม เช่น การแห่บั้งไฟ ล่าผีฟ้าผีแถน (รักษาโรค) พิธีสู่ขวัญ พิธีแก้กาเล็ดหลวง ความเชื่อเรื่องแถนยังคงติดค้างอยู่ในกระแสความคิดของปัจเจกบุคคล

ชาวอีสานสืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง บรรพบุรุษของชาวอีสานมีความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติใกล้ชิดกับกลุ่มคนไทยในล้านช้าง (ลาว) รวมทั้งมีความคล้ายคลึงกันทางด้านภาษาวรรณกรรม ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ (ขวัญ ปุณโยทก 2522: 7) การศึกษาความเชื่อเรื่องแถนในสังคมอีสานจึงมุ่งที่จะศึกษาความเชื่อพื้นฐานของสังคมโดยยึด Myth เกี่ยวกับแถนที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน พงศาวดารต่าง ๆ เช่นพงศาวดารล้านช้างในประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 พงศาวดารเมืองแกลงในประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 พงศาวดารหลวงพระบางในประชุมพงศาวดารภาคที่ 11 นิทานขุนบรมราชาในประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 ในที่นี้จะเน้นเฉพาะนิยายปรัมปราเรื่องแถนที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้างในประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 เนื่องจากมีเรื่องราวที่แม่นยำและได้กล่าวถึงแถนอย่างชัดเจนกว่าฉบับอื่น ๆ

ในพงศาวดารล้านช้าง (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1) กล่าวถึงความเชื่อปรัมปรา เรื่องแกนว่า แกนฟ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ให้แก่โลกพร้อมทั้งส่งมนุษย์ลงมาเกิด ในน้ำเต่าปุง คนที่ออกมาจากน้ำเต่าปุงนี้เป็นบรรพบุรุษของพวกเขา ขมุ ขอม เขมร มอญ ลาว ไทย เมื่อมีคนมากมายเช่นนี้ก็ไม่สามารถปกครองให้สงบเรียบร้อยได้ มนุษย์ก็ต้องขึ้นไปอุทธรณ์ ต่อพญาแกนอีก พญาแกนจึงส่งขุนครุ ขุนครอง ลงมาแต่ก็ยังไม่สามารถปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็น ได้ จึงไปร้องวอนขอร้องพญาแกนอีก พญาแกนจึงส่งขุนบรมลงมาพร้อมอาญาสิทธิ์ ตั้งแต่นั้นมา ขุนบรมก็ปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุขเจริญรุ่งเรือง ขุนบรมมีโอรส 7 องค์ เมื่อลูกชายทั้ง 7 เติบโตขึ้นก็แบ่งสมบัติต่าง ๆ ให้ แล้วให้แยกย้ายกันไปสร้างบ้านเมือง คือ ขุนลอไปตั้งเมืองขวา (หลวงพระบาง) ยี่ผาลานไปตั้งโกฏฐแท่นบัว (หัวพันทั้งห้าทั้งหก) ไสผงไปตั้งลานนา เชียงใหม่ งัวอินไปตั้งเมืองอโยธยา (สยาม) ลกกลมไปตั้งเมืองมอญรามัญ ส่วนเจ็ดเจืองนั้นไปตั้งเมืองพวน (กรมศิลปากร 2506: 387-401)

นิยายปรัมปราเกี่ยวกับแกนนี้ แม้จะเป็นเรื่องเล่าสืบต่อมานานมากก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็น เค้าความจริงของการสืบทอดวัฒนธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนเรื่องราวที่ปรากฏดูจะละเอียดและ สืบสนมาก เนื่องจากเป็นการบันทึกจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมานานไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นเองทั้งหมด เรื่องจึงขาดเป็นตอน ๆ ไม่ต่อเนื่องกัน แต่เรื่องราวเหล่านี้ก็เป็นมรดกตกทอดของชาวอีสาน สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมของชาวอีสานซึ่งเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจนำมา ศึกษา แม้ว่าจะมิได้นำไปสู่ความเป็นจริง แต่ก็นำไปสู่ความเข้าใจถึงแนวความคิดทางสังคม วัฒนธรรม ของคนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง นำเสียดายที่การศึกษาวัฒนธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงไม่ได้รับความสนใจ ศึกษาทางมานุษยวิทยาเท่าที่ควร เท่าที่ผ่านมามีผู้สนใจศึกษาแต่เฉพาะเอกสารโบราณที่จดบันทึก ถ่ายทอดเป็นตัวนิทาน (Theme) ทางด้านวรรณกรรมภาษาเสียมากกว่าที่จะนำมาวิเคราะห์ในแง่ แนวความคิดทางสังคม

ความเชื่อปรัมปราเกี่ยวกับแกนของคนในสังคมอีสาน ปัจจุบันคลี่คลายไปบ้างตามกาลเวลา เนื่องจากวัฒนธรรมจากเมืองได้เข้าสู่ชนบทอีสานอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านยอมรับสิ่งใหม่ ๆ แต่ถึงอย่างไร ในขณะเดียวกันก็ยังไม่ทิ้งสิ่งที่ยึดถือความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณและยังคงปฏิบัติยึดถือมาตลอด ดังปรากฏในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน ประเพณีของชาวอีสานโดยเฉพาะการนับถือแกนก็ยังคง ดิดค้ำอยู่ในกระแสดวงความคิดของคนอีสานในปัจจุบัน จึงเห็นควรนำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพงศาวดารล้านช้าง ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับแกน (ปริเฉทที่ 1 ตอนต้นปริเฉทที่ 2)
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของแกนที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน
3. เพื่อศึกษาความเชื่อ เรื่องแกนของชาวท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการคลี่คลายความเชื่อ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานิยายปรัมปรา (Myth) เท่าที่ผ่านมามีเป็นการศึกษาในแง่วรรณศิลป์ สืบต้นเค้าของวรรณกรรมและตำนานต่าง ๆ หรือไม่ก็เป็นการศึกษาในด้านคติชนวิทยาแต่สำหรับการศึกษาในแนวมานุษยวิทยานั้นยังมีน้อยมาก นักมานุษยวิทยาพิจารณาศึกษานิยายปรัมปรา ในเรื่องของวิถีทางสังคม แนวความคิดในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชน ตลอดจนความเชื่อ ขนบธรรมเนียม พิธีกรรมต่าง ๆ ดังเช่น Alan Dundes ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน (Folklore) จากวารสารต่าง ๆ หลายเล่มไว้ใน The Study of Folklore, (1965) ส่วนนักมานุษยวิทยาของไทยที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านมาเป็นเวลานานก็คือ ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (เสฐียรโกเศศ) ซึ่งเป็นผู้กระตุ้นให้นักวิชาการสนใจค้นคว้าเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย

De Young, John E., (1958) ได้ศึกษาว่า การดำรงชีวิตของคนไทยมักเกี่ยวพันกับศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น พิธีไหว้ผีปู่ตา การขึ้นบ้านใหม่ คนไทยมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพวกวิญญาณ ผีและวิญญาณเป็นสิ่งที่ต้องเอาใจ ให้ความเคารพยำเกรง ความเชื่อนี้แม้จะหมดไปมากแล้วแต่ก็ยังมี การเล้าลู่กันผี และยังมีผลของความเชื่อเก่าแสดงให้เห็นอยู่ เช่น การผูกตระกรูดเพื่อป้องกันอันตรายที่จะได้รับจากผี การรดน้ำมนตร์ซึ่งพระหรือหมอมผีเป็นผู้ทำ

Textor, Robert B., (1960) ได้ศึกษาถึงระบบของสิ่งศักดิ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้านบางชนใน "An Inventory of Non-Buddhist Supernatural Objects in Central Thai Village" โดยแบ่งออกเป็น 3 ระบบ คือ ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนา ทางไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ โดยเฉพาะระบบทางไสยศาสตร์ Textor ได้ทำรายการไว้เพื่อวิเคราะห์ทั้งหมด 118 รายการ ได้แก่ เครื่องรางของขลัง คาถา อาคม ยาเสน่ห์และผีประเภทต่าง ๆ สิ่งเหนือ

ธรรมชาติเหล่านี้มีอำนาจแตกต่างกันไปสามารถให้คุณและโทษแก่ผู้ปฏิบัติ เป็นอำนาจที่ให้สิ่งต่าง ๆ ตามที่บุคคลวอนขอและบันดาลความเจ็บไข้ได้ป่วย

Klausner, William J. (1966) ศึกษาวิเคราะห์พุทธศาสนาตามแบบชาวบ้านใน "Popular Buddhism in Northeast Thailand" กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ของพระที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน และพิธีกรรมมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสังคมและพบว่าความเข้าใจในพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจะอยู่ในระดับความเชื่อ เรื่องกรรมชาติหน้า บุญบาป ส่วนเรื่องนิพพานไม่มีความหมายต่อชาวบ้านเท่าใดนัก พุทธศาสนาในภาคอีสานยังแฝงคติพราหมณ์ และลัทธินับถือผีสางเทวดาด้วย

Kirsch, Antony Thomas (1967) ทำการค้นคว้าวิจัยลัทธิศาสนาและสังคมของชาวภูไทที่หมู่บ้านหนองสูง (Nong Suung) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยใน "Phu Thai Religious Syncretism: A Case Study of Thai Religion and Society." Kirsch แบ่งลักษณะความเชื่อออกเป็นพุทธศาสนาไสยศาสตร์และพราหมณ์ ซึ่งรูปแบบทั้ง 3 นี้ มีความสัมพันธ์กันจนแทบแยกจากกันไม่ได้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา เน้นกิจกรรมทางธรรม พราหมณ์เน้นกิจกรรมทางโลก ส่วนไสยศาสตร์ความเชื่อไม่มีระบบที่เห็นได้ชัด รวมอยู่กับพฤติกรรมทางศาสนาดังเห็นได้จากการที่พระสงฆ์บางรูปทำพิธีไล่ผีได้

S.J. Tambiah (1977) ศึกษาระบบความเชื่อต่าง ๆ ในหมู่บ้านพราณมวน (Phraan Muan) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือใน "Buddhism and the Spirit Cults in North-East Thailand" เขาพยายามชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนาพุทธและไสยศาสตร์นั้นเป็นสิ่งซับซ้อน มีทั้งความขัดแย้ง การส่งเสริมซึ่งกันและกัน และอาจนำมาเรียงลำดับความสำคัญได้แทนที่จะพยายามแยกว่าส่วนใด เป็นพุทธ ส่วนใด เป็นพราหมณ์ ส่วนใด เป็นไสยศาสตร์ ส่วนพิธีกรรมทางศาสนา พิธีบายศรีสู่ขวัญ การบูชาเทพเจ้าหรือผีให้คุณให้โทษนั้น มีส่วนเกี่ยวพันกันอย่างแยกกันไม่ออก รวมทั้ง เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของหมู่บ้านด้วย

สุเทพ สุนทรเกสัช (2511) ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องผีปู่ตาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ความเชื่อเรื่องปู่ตามีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านชนบท ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน เป็นผู้มียอำนาจในการคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากภัยอันตรายใด ๆ ทั้งปวง เขาเน้นให้เห็นว่า ความเชื่อนี้เกิดจากอิทธิพลของศาสนาและพุทธศาสนาก็จะมีลัทธิพราหมณ์หรือลัทธิถือผีแทรกอยู่ เขากล่าวว่า เมื่อคติของพราหมณ์และลัทธิถือผีมาแทรกทำให้ชาวบ้านและพระ

ต้องมีพิธีบางอย่างเกี่ยวกับการนับถือผีอยู่ เช่น พิธีแห่บั้งไฟของชาวอีสานเพื่อบูชาแถน และตอนท้าย
สุเทพ สุนทร เกสัชสรุพบว่า ความเชื่อเรื่องปู่ดามีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ
และสังคมอย่างใกล้ชิด

นิยม คำรณมาสก และ ถาวร เกิดเกียรติพงษ์ (2512) ศึกษาลัทธิความเชื่อบางอย่าง
ของหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของไทย พบว่าชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่อง
บุญ-บาป, ขวัญ-วิญญาณ, เทวดา-ผี, นิยม คำรณมาสกและถาวร เกิดเกียรติพงษ์ อธิบายว่า
บุญเป็นสิ่งที่ดีควรแสวงหาสะสมเพิ่มพูนให้มาก ๆ ส่วนบาปควรหลีกเลี่ยงและละเว้น ส่วนในเรื่อง
เกี่ยวกับขวัญและวิญญาณนั้น แม้จะเชื่อในเรื่องที่ไม่มีตัวตนและไม่สามารถจับต้องได้ แต่ก็ เป็นความ
เชื่อที่มีมานานทุกยุคทุกสมัย และฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชน ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา
และผีนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ ผีที่คุ้มครองรักษา เช่น ผีเรือน เลื้อเมือง
และผีเลวซึ่งคอยทำร้าย เช่น ผีกะ ผีปอบ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องอื่น ๆ อีกมาก
เช่น ความเชื่อเรื่องหมอดู หมอธรรม การเซียงข้อง (เลี้ยงข้อง) เป็นต้น

ประสาธ อิศรปริดา และคณะ (2518) ได้ศึกษาความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ
ของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคม
เป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ คติความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีวิญญาณ อำนาจเหนือ
ธรรมชาติ เปรียบเสมือนเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติและศีลธรรมต่าง ๆ มิให้ชาวบ้านปฏิบัติ
ตนนอกจารีตประเพณี นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องชี้แนวการดำรงชีวิตด้านการเกษตร การรักษาโรค
การบริโภค รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ของชาวบ้าน

ธีรยุทธ บุญมี (2529) ได้ศึกษาระบบความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยว่า มีส่วนสัมพันธ์กับ
การแพร่ขยายและพัฒนาการของความคิดทางพุทธศาสนาในสังคมไทย ธีรยุทธ บุญมี พบว่า การศึกษา
ประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทยในช่วงต้น มีความยุ่งยากซับซ้อนเนื่องจากความหลากหลายของ
ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ศิลป และความเชื่อของชุมชน และเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง
อุดมการณ์เมืองและความคิดพุทธศาสนา เขาได้หยิบยกเอาอุดมการณ์แบบเมืองจาก เอกสารล้านช้าง
โดยชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อดั้งเดิมนับถือแถนเป็นอุดมการณ์หลัก ต่อมาความคิดทางพุทธศาสนา
แบบเถรวาทพยายามเข้ามาเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เกิดความขัดแย้งในระบบความคิด
ซึ่งต้องใช้เวลายาวนานในการเปลี่ยนแปลง และเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทาง

สังคม และการเมืองของชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นการเสนอแง่คิดใหม่ในการมองพุทธศาสนา และพลวัตของระบบความคิดในสังคมไทย

สุภณ สมจิตศรีปัญญา (2524) ศึกษาวิจัย "อิทธิพลของวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องผาแดงนางไอ่ ด้านความเชื่อ จารีต และประเพณีที่มีต่อสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย" และพบว่า ชาวอีสานทั้งเพศชายและเพศหญิงได้รับอิทธิพลด้านความเชื่อและประเพณีจากวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่แตกต่างกัน วรรณกรรมผาแดงนางไอ่เป็นนิทานอิงประวัติศาสตร์ การรบของลาวร่วมกับขอมช่วยกันรบกับเขมร (นาค) แฝงคติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาแถนด้วยการจุดบั้งไฟขึ้นไปเดือนแถนให้ระลอกถึงหน้าที่ที่ต้องบันดาลให้ฝนตก เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานว่าเป็นการขอฝนบูชาแถน

ธวัช ปุณโณทก (2526) ศึกษาวรรณกรรมอีสานในรูปแบบของการพิจารณาลักษณะวรรณกรรมประวัติศาสตร์ อักษรโบราณอีสาน นอกจากนี้ธวัช ปุณโณทก ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองจาก "พื้นเวียง: การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน" ซึ่งกล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งทางสังคมของกลุ่มชนชาวอีสานเนื่องจากมีความคิดทางประวัติศาสตร์และการเมือง ระบบความเชื่อไม่ผสมกลมกลืนกับคนไทยภาคกลาง ทั้งทางด้านความเชื่อ แนวความคิดทางการเมือง วัฒนธรรม จารีตประเพณีที่แตกต่างกันนี้เองที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดกรณีขัดแย้งกันขึ้น

ยุวรี อภิรักษ์ภูสิทธิ์ (2527) ศึกษาวรรณกรรมเรื่องขุนบรม ศึกษาในลักษณะวรรณกรรมประวัติศาสตร์และรูปแบบของคำประพันธ์และลักษณะภาษา โดยศึกษาจากต้นฉบับตัวเขียนบนใบลานทั้งที่เขียนด้วยตัวอักษรไทยน้อยและอักษรตัวธรรม สอดแทรกการวิเคราะห์ตามแนวความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาล จักรวาลมีโลกของแถน โลกของมนุษย์และนรก แถนอยู่บนสวรรค์ เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง และเป็นผู้ส่งขุนบรมลงมาในโลก เพื่อเป็นกษัตริย์ลงมาพัฒนาบ้านเมืองและจัดระบบสังคมอย่างมีระเบียบแบบแผนแน่นอน วรรณกรรมเรื่องขุนบรมนี้มีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งเล่าสืบต่อกันมา และพยายามอธิบายข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคม

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528) ศึกษาคติพื้นบ้านอีสานและประเพณีท้องถิ่นอีสานมากมาย รวมทั้งความเชื่อ ศาสนาชาวบ้าน โดยการสืบปากคำตามการศึกษาแบบคติชนวิทยาอย่างมีระบบ งานวิจัยของจารุวรรณ ธรรมวัตร ในเรื่อง "บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วง

กึ่งศตวรรษ" พบว่า หมอลำมีบทบาทสำคัญ 2 ประการ คือ บทบาททางด้านพิธีกรรมและบทบาททางด้านมหรสพ สำหรับหมอลำทางด้านพิธีกรรม คือ หมอลำผีฟ้า การลำผีฟ้า เป็นการลำเพื่อรักษาความเจ็บไข้และลำเพื่อขอคำทำนายเกี่ยวกับชะตาบ้านเมือง พิธีกรรมทั้งสองนี้สัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านความเชื่อ ระบบการผลิตและระบบ เศรษฐกิจ การลำผีฟ้ามีบทบาททางด้านลดความตึงเครียดทางสังคม สร้างความสามัคคีภายในกลุ่ม และควบคุมพฤติกรรมทางสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เหล่านี้เป็น เอกสารส่วนหนึ่งที่มีส่วนในการศึกษาวิเคราะห์และอธิบายความเชื่อ เกี่ยวกับแกนและบทบาททางสังคมอีสานในอดีต

นิยามศัพท์

Myth มีผู้ให้ความหมายและคำแปลไว้หลากหลาย แต่ก็ยังไม่สามารถหาคำแปลที่เหมาะสมได้ จึงต้องใช้คำว่า "Myth" ทับศัพท์ในบทที่กล่าวถึงแนวคิดทางตะวันตก ส่วนบท เนื้อ เรื่องและการวิเคราะห์เรื่องแกนจะให้ความหมายของ myth ในที่นี้ว่า นิยายปรัมปรา

นิยายปรัมปรา หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องราวที่สมมุติขึ้นเพื่ออธิบายถึงการกำเนิดมนุษย์ พิธีกรรม หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ แกนสำคัญของเรื่องมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม

แกน หมายถึง เทวดาบนสวรรค์ผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาในโลก ชาวอีสาน เชื่อว่า แกนมีอำนาจสามารถบันดาลให้มนุษย์มีความสุขหรือทุกข์ได้

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ภายใต้จิตสำนึกของมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความ เกรงกลัว

บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมายของบุคคลแต่ละบุคคลในกลุ่ม หรือสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าว เป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคม กำหนดขึ้น

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษารั้วนี้มีขอบเขตการศึกษาดังนี้ คือ

1. เอกสาร ศึกษาเฉพาะนิยายปรัมปราเรื่องแถน ที่ปรากฏในพงศาวดาร ล้านช้าง ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เป็นข้อมูลหลัก และตรวจสอบฉบับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจกับ เนื้อหาเพิ่มเติม
2. ข้อมูลสนาม จะใช้เป็นข้อมูลรองเพื่อสนับสนุนแนวคิดในการคลี่คลายความเชื่อ เรื่องแถนในปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับแถนและผู้ประกอบพิธีกรรม ในเขตจังหวัดมหาสารคาม เพื่อสะท้อนให้เห็นการคลี่คลายความเชื่อ เรื่องแถน ในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ใช้วิธีการศึกษา 2 วิธี คือ
 - 3.1 วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research)
 - 3.2 วิธีศึกษาภาคสนาม (Field Work)

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ในการศึกษาขั้นต้น ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาค้นคว้าทางเอกสารเกี่ยวกับ เรื่องแถน เพื่อศึกษาข้อมูลขั้นต้นเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของคนในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เอกสาร ค้นคว้าเกี่ยวกับแถน เก็บรวบรวมข้อมูลจาก

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1.1.1 เอกสารพงศาวดารล้านช้างในประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระยาประจักษ์จกรจักร) โดยคัดเลือก เฉพาะบริเฉทที่ 1 และตอนต้นบริเฉทที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง เกี่ยวกับแถน

1.1.2 เอกสารพงศาวดารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ อันได้แก่ พงศาวดารเมืองแกลงในประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 พงศาวดารหลวงพระบาง ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 11 นิทานขุนบรมในประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 พงศาวดารลาว

1.1.3 เอกสารวรรณกรรมอีสานที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ วรรณกรรมเรื่องพญาคันคาก ผาแดง-นางไอ่ นิทานขุนบรมท้าวหน้าผาก ไกลกระด้น

1.1.4 เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณี อันได้แก่ ฮีต 12 ประเพณีโบราณอีสาน

1.2 เอกสารแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ Myth

2. ในการศึกษาชั้นที่สอง ผู้วิจัยได้ออกศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแถนและการคลี่คลายความเชื่อจากคำบอกเล่าของผู้รู้ และผู้ให้สัมภาษณ์ที่สำคัญในหมู่บ้าน (Key Informants) ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์

ดังนั้น วิธีการศึกษาในเรื่องนี้จึงเป็นไปในลักษณะที่ผสมกันระหว่างข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสนามประกอบกัน

3. การศึกษาขั้นสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดย

3.1 นำข้อมูลที่รวบรวมมาได้จาก เอกสารและข้อมูลสนาม นำมาวิเคราะห์ตามแนวความคิดทางสังคม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functionalism)

3.2 นำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วมาเขียนรายงาน นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความเข้าใจสังคมและชีวิตของชาวอีสานได้ดียิ่งขึ้น
2. เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องถนยังมิจำนวนน้อยมาก ดังนั้น ผลการวิจัยนี้จะเป็นการกระตุ้นให้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางต่อไป
3. เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นมรดกที่สำคัญยิ่งของชาติได้ทางหนึ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย